

УДК 37.091.4.015.311

*Андрій Ткаченко,
м. Полтава*

ДОМІНУЮЧІ КОНСТАНТИ ПРОФЕСІОГЕНЕТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ А. С. МАКАРЕНКА

У статті розкриваються концептуальні основи використання професіогенетичного підходу в процесі дослідження життєвого і творчого шляху видатного вітчизняного педагога і соціального реформатора Антона Макаренка. В результаті систематичного вивчення автентичних текстів А. С. Макаренка визначені базові компоненти, які максимально повно і системно втілюють генезу, апробацію і унікальну своєрідність уявлень педагога у царині явищ професійного розвитку людини – так звані домінуючі комплексні константи: афективно-аксіологічна, етична, соціокультурна, естетична, технологічна, вольова і професіогенетична.

© А. Ткаченко, 2014

Ключові слова: *А. С. Макаренко, професійний розвиток особистості, професіогенетичний підхід, професіогенетична концепція, домінуючі константи.*

Професіогенетичний підхід в історико-педагогічних дослідженнях і педагогічній біографістиці ґрунтується на трьох головних методах: а) розгляді самотності постаті видатного педагога у зв'язку з унікальністю обставин його професіогенезу; б) виокремленні базових констант його професіогенетичної концепції та аналітичному підтвердженні взаємозв'язку між їхньою особистісною (внутрішньою) і педагогічною (зовнішньою) функціями; в) визначенні ознак професіогенетичної обумовленості його педагогічних поглядів.

Особливо обнадійливі, на наш погляд, дослідницькі перспективи має вказаний підхід щодо вивчення життєдіяльності видатного вітчизняного педагога і соціального реформатора Антона Макаренка, оскільки саме в реаліях його творчої біографії ми знаходимо переконливі свідчення багатьох закономірностей професіогенезу «педагогічної особистості».

Глибинний філософсько-освітній, історико-педагогічний і соціально-психологічний контекст творчості А. С. Макаренка репрезентували у своїх роботах З. Вайтц, Л. Ю. Гордін, Л. І. Гриценко, Н. П. Дічек, І. А. Зязюн, С. Г. Карпенчук, В. В. Кумарін, С. С. Невська, М. П. Ніжинський, А. А. Фролов, Г. Хілліг, М. Д. Ярмаченко та інші науковці. Важливим здобутком цих учених стало розкриття інноваційного потенціалу макаренківської концепції виховання, розроблення технології її використання у реформуванні сучасної освітньої практики.

Свою метою ми обрали виокремлення сутності тих базових компонентів професіогенетичної феноменології, сконцентрованої в творчій спадщині А. С. Макаренка, які максимально повно і системно втілюють генезу, апробацію і унікальну своєрідність уявлень видатного педагога щодо такого важливого явища, як професійний розвиток особистості. В результаті систематичного вивчення автентичних текстів А. С. Макаренка, як широко відомих, так і архівних, опублікованих останніми роками, ми з'ясували, що вказаними компонентами можуть вважатися принаймні сім відносно самостійних *домінуючих комплексних*

констант, які отримали умовні назви: *афективно-аксіологічної, етичної, соціокультурної, естетичної, технологічної, вольової і професіогенетичної*. Зміст кожної з названих констант, які в сукупності втілюють головні риси індивідуальної професіогенетичної концепції А. С. Макаренка, ми простежуємо і в особливостях персоногенезу педагога-письменника, і в специфіці його професійно-педагогічної дії, і в головних аспектах теоретичного спадку. Нижче ми аргументуємо наведену систематизацію.

1. *Афективно-аксіологічна константа* ґрунтується на усвідомленні самоцінності людської праці і певної професійної діяльності, відповідній особистісній спрямованості та позитивному ставленні до об'єкта і засобів даної професії як оптимальної умови самореалізації людини. Названий комплекс є ключовою складовою професіогенетичних поглядів А. С. Макаренка, їхнім мотиваційним стрижнем.

Формування ціннісного ставлення юного А. С. Макаренка до феномену професійної праці взагалі відбувалося, ймовірно, під впливом батька і батькових колег-залізничників, а також учителів Білопільського двокласного залізничного та Кременчуцького міського чотирикласного училищ. Залізнична галузь, за спогадами брата педагога – В. С. Макаренка [6], вважалася високотехнологічною для свого часу, навіть «елітною» сферою зайнятості царської Росії, а її працівники були особливою категорією високопрофесійних фахівців, що відчували свою винятковість і пишалися нею. Кваліфікаційний же рівень і професійна відданість викладачів обох училищ, де здобував освіту майбутній педагог, очевидно, суттєво вплинули на гуманітарно-педагогічний характер його спрямованості, систему професійних інтересів та ідеалів.

Водночас, афективна складова професіогенетичних поглядів А. С. Макаренка, на нашу думку, значний поштовх у своєму розвитку отримала в роки його дитинства, як реальна можливість особистісного самоствердження, виступивши при цьому своє рідною формою надкомпенсації для нього – аутсайдера дитячого мікросоціуму. Це припущення поділяє і чеський макаренкознавець Л. Пеха, який вважає причиною «руху вперед» А. С. Макаренка його «компенсаційне честолюбство» [8, s. 107].

Непохитну відданість А. С. Макаренка своїм професійним ідеалам, пристрасне ставлення до виконуваної справи ми спостерігаємо в історії його педагогічного подвижництва, різноманітних формах творчої активності, особистому піклуванні про підлітків. Головним його лозунгом упродовж багаторічної діяльності була формула – «Не може бути професії без любові». Наприкінці життя він досить виразно охарактеризував своє професійне кредо: «Я був веселим або гнівним, але не був ніколи сіреньким» [5, с. 237, 242].

Маємо відмітити також неухильну пропаганду А. С. Макаренком своїх ціннісних пріоритетів у процесі педагогічної діяльності, а також самовідтворення їхнього конструктивного потенціалу у професійних долях його вихованців. При цьому важливим моментом формування ціннісного ставлення до професійної діяльності в практиці педагога виступає система суспільних орієнтирів: опановуючи певну професію, підліток, передусім, демонструє своє ставлення до соціуму в цілому і перед цим же соціумом відповідає за результати своєї діяльності.

2. *Етична константа* у професійному самоусвідомленні А. С. Макаренка пов'язана, у першу чергу, з такими поняттями, як якість праці та відповідальність за результати своєї діяльності – тобто, базовими категоріями у галузі трудової моралі. Як і аксіологічним орієнтирам, своїм моральним новоутворенням у даній царині А. С. Макаренко, очевидно, має завдячувати високому рівню трудової і професійної свідомості дорослого оточення, загальному корпоративному духу, що існував у середовищі залізничників та педагогів старої Росії. Пізніше свою позицію щодо цього він називав логікою громадянина, який хоче відповідати за роботу [5, с. 148].

Пов'язуючи свої моральні вимоги у сфері праці, перш за все, з результативністю людської діяльності, А. С. Макаренко не міг не висувати певні претензії на адресу як освіти в цілому, так і практики сімейного виховання щодо так званого «педагогічного браку» [5, с. 47, 65, 329]. Сконструювавши з невеликою групою прибічників безпрецедентно ефективну систему виховання, він фактично ставив під сумнів професійний статус багатьох освітян – чиновників, учених та низькопрофесіональних педагогів-практиків. Під вогонь його критики потрапляло розповсюджене

серед більшості вихователів дитячих колоній байдуже і споживацьке ставлення до своєї справи. Крім того, А. С. Макаренко послідовно натякав на певну кардинальну хибність ідеологічних, педагогічних, моральних інститутів, що сформувалися в перші роки революції, і своїми досягненнями пропонував певну альтернативу їм.

У процесі своїх етичних експериментів педагог знайшов більш універсальні основи психологічного забезпечення якості праці, в яких головний упор робився на такі моральні категорії, як честь, обов'язок і колективна солідарність. Особливо звертає на себе увагу запропонований А. С. Макаренко перелік складових моральної виробничої поведінки людини, діапазон яких він розширює за рахунок оперативності, діловитості, уміння добирати кадри, дбайливого ставлення до технічного устаткування. З приводу останнього педагог говорив: «Яка може бути розмова про псування верстата! Плямочки на верстаті, неприбраної стружки не повинно бути. [...] Проблема плямочки на верстаті – це є моральне питання, це етика. Етика нової людини, яка ще молода, але узяла цю етику від нашого суспільства, цю нову свою людську душу, яка у верстаті, в роботі бачить для себе якийсь транспарант для поведінки» [5, с. 421, 423].

Важливим компонентом професійної етики А. С. Макаренко вважає і пунктуальність працівника, яку він виводить під поняттям «точність». «Точність – це велика справа у боротьбі за наше багатство. [...] Точність – це продуктивність праці, це речі, це багатство, і це пошана до себе» [5, с. 438, 439].

3. Форми усвідомлення змісту професійної діяльності як максимально широкого суспільного явища об'єднує так звана *соціокультурна константа*. Даний компонент, на нашу думку, виявився результатом багатовекторності персоно- і професіогенезу А. С. Макаренка і сформувався внаслідок його високої когнітивної відкритості та компетентності у галузі загальнолюдських цінностей, у процесі пошуку оптимального поєднання форм педагогічного професіоцентризму й інтерпрофесійного діалогу. Різнобічність кругозору, надзвичайна широта інтересів та культурна сприйнятливість юного А. С. Макаренка свого часу унеможливили будь-які тенденції щодо вузькофахової однобічності його професійного розвитку. Цілком закономірно, що

подібним тенденціям він перешкоджав і в процесі своєї виховної практики. Вражає фактологічний зміст процесу формування у підлітків загальної культури, розширення наукового і професійного кругозору, виховання широти і різнобічності поглядів. Соціокультурний розвиток вихованців А. С. Макаренка вважав одним із педагогічних надзавдань керованих закладів, підпорядковуючи йому виробничу, освітню, дозвіллеву і побутову інфраструктуру життя колективу. Виступаючи за підвищення складності і технічної оснащеності виробництва, А. С. Макаренко створював необхідні альтернативи для вибору смаків і нахилів вихованців.

Особливості макаренківського бачення означеної проблеми можна виокремити на основі аналізу низки фактів. Найхарактернішим є критичний вислів педагога про колишнього вихованця Олексієнка, який, здобувши в комуні виробничу кваліфікацію, «справжньої культури робітника», проте, не отримав [7, с. 22]. Подібні зауваження знаходимо і на інших сторінках історії виховних закладів А. С. Макаренка. Досить негативну, наприклад, оцінку з його боку отримав такий розповсюджений виробничий і освітньо-професійний інститут, як ремісництво. Прямою альтернативою йому виступає досвід комуні імені Ф. Е. Дзержинського, яка, завдяки міцному колективу, добре налагодженій роботі школи і робітфаку, інтенсивному виробничому навчанню і високотехнологічній продуктивній праці, оптимізувала стосунки між розумовою і фізичною працею, ліквідувала підвалини для прояву будь-якої однобічності. Результативність даного напряму професійного розвитку педагог ілюструє результатами своїх спостережень за колишніми вихованцями: «там є і історики, і геологи, і лікарі, [і] інженери, і конструктори тощо. Але у всіх у характері є особлива риса широти і різносторонності поглядів, звичок, точок зору» [5, с. 201].

Для нас надзвичайний інтерес становить розроблена А. С. Макаренком далека перспектива соціокультурного розвитку вихованця, логічну лінію якого він доводить до максимуму – загальногромадянського і загальнолюдського рівня. У листі колишньому вихованцю Ф. С. Борисову А. С. Макаренко викладає власне розуміння соціокультурного контексту професійної діяльності людини: «у людини має бути єдина спеціальність, вона

має бути великою людиною, справжньою людиною. Якщо ти зумієш цю вимогу зрозуміти, ти не хвилюватимешся з приводу спеціальності. Ти будеш інженером, а потім станеш суддею, або письменником, або вчителем, а може, і музикантом – скрізь для тебе буде цікаво, і скрізь ти зможеш бути чесним, працездатним, уважним, вдумливим. І кожна спеціальність стане в такому разі великою і важливою справою» [4, с. 87].

4. Невід’ємною і найхарактернішою складовою професіогенетичної концепції А. С. Макаренка є *естетична константа*. У спогадах Віталія Макаренка певним рефреном звучить пошук його братом форм красивого у всіх явищах життя: літературі, мистецтві, природі, ідеях, людських стосунках, одязі, речах, вчинках, протилежній статі тощо [6]. На цю особливість його поведінки звернув увагу і Л. Пеха, підкреслюючи, що А. С. Макаренко належав до ряду тих педагогів, які були схильні до естетизму і відображали своє ставлення до прекрасного і мистецтва у своїй педагогічній системі. Естетизм педагога, на його думку, виявився як у «цілком людському» розумінні слабкостей і витонченостей підлітків, так і використанні естетичних прийомів у вихованні, доборі назв для виховних явищ тощо [8, с. 104–105].

За макаренківськими текстами можна виокремити кілька педагогічних функцій естетичного чинника як трудового і професійного атрибуту. Першу з них, терапевтичну, А. С. Макаренко яскраво ілюструє на сторінках «Педагогічної поеми», розповідаючи історію «сумного початку» колонії імені М. Горького («Свіже морозне повітря, красивий ліс, прибраний величезними шапками снігу, дружна участь пилки і сокири зробили свою справу»). Іншу функцію – стимулювання трудової активності – ми спостерігаємо в описі свята першого снопа, характеристиці впливу на вихованців сільськогосподарської практики агронома Е. М. Шере, а також опосередковано в зображенні промислових потужностей комуні імені Ф. Е. Дзержинського («Розвернувся в комуні блискучий, красивий завод ФЕДів, оточений квітами, асфальтом, фонтанами») [1, с. 25, 156, 188, 238, 247, 584–585, 604, 671].

Не менш рельєфно виступає профорієнтаційна функція трудової естетики: «Майже без зусиль нам удалося замість скромних чоботарських ідеалів поставити попереду хвилюючі і

красиві знаки: РОБІТФАК»; «Чим ширший колектив, перспективи якого є для неї перспективами особистими, тим людина красивіша і вища» [1, с. 247, 584–585]. Під час виступу у квітні 1937 року А. С. Макаренко отримав записку одного із слухачів: «Дзержинці вважають, що льотчики важливіші за кондукторів, чи правильно це?» Його відповідь є досить показовою: «Річ у тому, що у льотчиків є стільки привабливих сторін, скільки у кондукторів ніколи не буде. [...] Кондуктор може прекрасно працювати, але все-таки непогано, якщо хлопчик помріє в своїй юності про те, що він стане льотчиком, хоча, можливо, насправді він буде прекрасним кондуктором» [5, с. 111].

У статтях і виступах А. С. Макаренко оперує такими категоріями, як «естетика дисципліни», «естетика військового побуту», і стверджує, що естетика костюма, кімнати, сходів, верстата має анітрохи не менше значення, ніж естетика поведінки [5, с. 143–144, 154–155, 160, 213]. Педагог запевняв, що людина знаходить складніші і багатші принади – в роботі, красі, боротьбі, в зростанні людської матерії, «вже і зараз матерія, виражена в музиці Бетховена або Чайковського, у великих винаходах, в техніці, – дуже висока штука, така висока, що я не проміняв би її на вічність» [4, с. 87]. Матеріал «Подібне до методичного плану клубної роботи» містить низку своєрідних формул естетичного кредо А. С. Макаренка: «Прагнення до краси, міцно закладене природою в кожній людині, є кращим важелем, яким можна обернути людину до культури»; «Бити на красу, – означає бити напевно»; «Краса – наймогутніший магніт, і привертає не лише красиве обличчя або фігура людини, але і красивий вчинок, красивий спектакль, красивий концерт, вишивка і навіть красивий картонний солдат» [2, с. 66].

5. Найскладнішим і найбільш педагогічно зорієнтованим у системі професіогенетичних уявлень А. С. Макаренка виступає *технологічна константа*, що інтегрує загальнотрудоий і загальнопрофесійний контексти розвитку суб'єкта діяльності. Цей компонент пов'язаний із відчуттям і обґрунтуванням ним ролі технологічної складової процесу професійної діяльності та визначенням шляхів її формування. В загальному розумінні весь період життєтворчості А. С. Макаренка був шляхом усвідомлення сутності такого феномену, як рівень кваліфікації у здійсненні

професійних функцій, а також обґрунтування необхідності елементів педагогічної техніки та їхнього цілеспрямованого саморозвитку. В той же час А. С. Макаренко розробляє і апробує в умовах своїх виховних закладів педагогічний зміст цілей і методів професіоналізації вихованців, проектуючи логічний зв'язок між процесами набуття кваліфікації і реалізацією суто виховних завдань. Наша поведінка, писав він, має бути поведінкою знаючих людей, уміючих людей, техніків життя, що віддають собі звіт у кожному вчинку [5, с. 440].

Перманентні технологічні пошуки А. С. Макаренка були, на нашу думку, природним наслідком загальної практикозорієнтованості його професійного мислення. Своє бачення здатності людини професійно виконувати ті або інші функції він пов'язує з такими категоріями, як майстерність, кваліфікація і володіння професійною технікою. Причому, поряд з останньою із названих категорій А. С. Макаренко ставить і поняття технології, запозичивши його із сфери матеріального виробництва. В його розумінні кваліфікація працівника визначається мірою володіння ним технічними прийомами своєї професії, які, в свою чергу, дозволяють певним чином технологізувати, тобто уніфікувати, оптимізувати і до певної міри гарантувати досягнення професійних цілей. Взагалі, сам постійно виявляючи неперевершені зразки педагогічної і літературної майстерності, цілеспрямовано забезпечуючи кваліфікаційне зростання своїх вихованців, А. С. Макаренко наполегливо підкреслює та пропагує неминущу цінність високого професіоналізму як специфічного соціального явища.

Крім того, він звертає увагу на великий педагогічний потенціал висококваліфікованої праці як зразка для наслідування, засобу створення авторитету і естетичного явища. У «Педагогічній поемі», де ясно проглядає захоплення А. С. Макаренка високим рівнем професіоналізму, як якісною характеристикою особистості людини, в образі агронома Е. М. Шере ми знаходимо унікальну концентрацію указаних функцій: «те, що ми називаємо високою кваліфікацією, впевнене й чітке знання, уміння, майстерність, золоті руки, небалакучість і цілковита відсутність фрази, постійна готовність працювати – ось що захоплює дітей найбільше» [1, с. 184].

Аналіз текстів дозволяє помітити таку характерну ознаку ставлення А. С. Макаренка до процесу професійної діяльності, як деталізація праці. Німецькі вчені, у цьому зв'язку, образно називають його відкривачем безкінечно малих величин у педагогіці. Деталізацію ми спостерігаємо в характері педагогічної діяльності А. С. Макаренка у до- і пореволюційний період, розробці ним концепції педагогічної техніки, особливостях промислового досвіду комуни імені Ф. Е. Дзержинського тощо. Ще більш помітні ознаки деталізації А. С. Макаренка демонструє в процесі планування. Документи красномовно засвідчують його прагнення і вміння виокремлювати елементарні структурні та функціональні складові будь-яких процесів або явищ і на цій основі враховувати їхні системні властивості в практичній діяльності.

Поруч із деталізацією слід поставити таку характерну складову технологічної свідомості А. С. Макаренка, як точність і впорядкованість. Саме з виховання цих, притаманних йому самому великою мірою, якостей педагог починав складний процес перетворення людської особистості. Формулою його особистого стилю ставлення до дійсності звучать такі слова: «у точності, зібраності, в строгій і навіть суворій послідовності, в усебічності і обдуманості людського вчинку більше краси і поезії, ніж у будь-якому «поетичному безладі» [3, с. 173].

6. Усі професійні досягнення А. С. Макаренка, безумовно, мають під собою специфічне автодетермінаційне підґрунтя, рефлексія і педагогізація ролі якого у становленні особистості професійного діяча визначили зміст окремої *вольової константи*.

Біографічна макаренкіана вже давно засвідчила перманентну надзвичайну працездатність педагога-письменника, його звичку до тривалого трудового напруження, сформовану, на нашу думку, під безпосереднім впливом сімейного мікросередовища ще в дитинстві. Уявлення А. С. Макаренка про роль вольових процесів і самодетермінації в досягненні вищих фахових рівнів у подальшому спричинили розмежування та певне протиставлення ним таких важливих професіогенетичних феноменів, як талант і майстерність.

Педагогічна практика керованих А. С. Макаренком інтернатних закладів являє собою драматичну історію подолання

індивідуального та колективного психологічного і фізичного спротиву трудовим процесам. Необхідність вирішення цього педагогічного завдання визначила важкий шлях від звичайного примусу до найвищих форм колективної і професійної мотивації. Можна помітити, що упродовж цього часу виховання працездатності, звички до трудового напруження, наполегливості в досягненні мети, створення колективних чинників стимулювання праці поступово з загальнотрудових цілей екстраполювалося на більш складні професіогенетичні завдання.

Симптоматично, що серед широкого діапазону вольових якостей працівника А. С. Макаренка окремо ставить активність і цілеспрямованість. Домінантність цих характеристик у власній діяльності він підкреслює у виступі перед учителями Ярославської залізниці: «Я прибічник активного виховання, тобто я хочу виховати таку-то людину, і я все роблю, весь інтелект, всі спроби [і] зусилля свої спрямовую на те, аби досягти цієї мети, і я повинен на частини розбиватися, аби цього досягти. Я завжди повинен бачити перед собою мету, повинен бачити той зразок, до якого я прагну» [5, с. 486]. Важливо також відмітити, що активність і цілеспрямованість педагога виступають у А. С. Макаренка і необхідними умовами його професійного становлення.

7. До останньої, власне *професіогенетичної константи* ми віднесли все, що пов'язане з концепцією А. С. Макаренка в царині професійного «автогенезу», тобто обґрунтування і педагогічну апробацію ним доведеної досвідом власного існування у професійному світі системи поглядів щодо перманентного, свідомого і цілеспрямованого процесу професійного розвитку. На відміну від попередніх комплексів, які репрезентували здебільшого цільові характеристики професіогенезу особистості, даний конструкт синтезує процесуальні аспекти останнього, виступаючи, таким чином, системотвірним фактором по відношенню до якісних показників цього процесу. Володіючи величезним досвідом самодетермінації власного загального і професійного розвитку, А. С. Макаренко мав змогу екстраполювати в практику своєї виховної діяльності цільові, мотиваційні, методологічні й критеріальні його аспекти.

Найбільш типовою рисою ставлення А. С. Макаренка до процесів саморозвитку є оптимістичний прогноз. Немає жодної

спеціальності, стверджував він, якій не можна б було навчити людину [5, с. 387]. Ознаки цього оптимізму ми можемо побачити як у складності поставлених ним перед собою завдань, принципових аспектах його виховної системи, так і серед підходів до формування професійної майстерності педагога й письменника.

У практиці виховної роботи А. С. Макаренка продемонстрував підтвердження своїй оптимістичній позиції в галузі самоврядування. Започаткована ще з моменту заснування Горьківської колонії традиція вибору командиром загону «найсильнішої» особистості, здатної керувати, поступово трансформувалася, і згодом на чолі первинного колективу міг стати будь-хто з його членів і ефективно виконувати управлінські функції. На принциповому положенні, що керувати допускалися не лише обдаровані особистості, але кожний комунар, ще в 1967 році особливо наголошувала західнонімецький макаренкознавець Е. Гаймпель [9, с. 28].

Ключовою умовою саморозвитку А. С. Макаренка вважав певним чином побудовану систему зовнішньої і внутрішньої детермінації поведінки особистості, сконцентровану в формі вимоги. Вимога, на його думку, це необхідне педагогічне принципове положення, без якого не можна виховати людину: «Якщо від людини не зажадати багато, то від неї багато чого і не отримаєш» [5, с. 397]. Іманентні діалектичні властивості вимоги як ефективного механізму регуляції і саморегуляції соціальних систем А. С. Макаренка виразив у притаманній йому парадоксальній манері: «Я поступово підвищував вимоги до своєї справи, до себе, і справа підвищувала вимоги до мене і до мого колективу» [5, с. 418].

Наведені вище міркування дають можливість зрозуміти рівень системності і складності, широту і деталізованість, структурну специфіку професіогенетичних уявлень А. С. Макаренка, процес формування яких був детермінований такими важливими чинниками, як обставини його особистісного становлення у дитячі роки, соціальний і професійний досвід, ціннісні, мотиваційні і соціокультурні характеристики його як діяча. На основі цих уявлень, долаючи всі обмеження на шляху до організації професійного майбутнього підлітків, педагог

використовував будь-які можливості для їхньої професійної освіти та виховання. При цьому забезпечення цілісності професійного розвитку особистості виступало головним стратегічним напрямом його діяльності.

Список використаної літератури

1. Макаренко А. С. Педагогическая поэма / А. С. Макаренко ; сост., вступ. ст., примеч., коммент. С. Невская. – М. : ИТРК, 2003. – 720 с.
2. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. Т. 1 / А. С. Макаренко ; сост. : Л. Ю. Гордин, А. А. Фролов. – М. : Педагогика, 1983. – 368 с.
3. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. Т. 5 / А. С. Макаренко ; сост. : Л. Ю. Гордин, А. А. Фролов. – М. : Педагогика, 1985. – 336 с.
4. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. Т. 8 / А. С. Макаренко ; сост. : М. Д. Виноградова, А. А. Фролов. – М. : Педагогика, 1986. – 336 с.
5. Макаренко А. С. Публичные выступления (1936–1939 гг.). Аутентичное издание / А. С. Макаренко ; сост., автор комментариев: Гётц Хиллиг. – Елец: ЕГУ им. И. А. Бунина, 2012. – 502 с. (Серия: Научные публикации в Елецком и Марбургском университетах).
6. Макаренко В. Мой брат Антон Семенович. Воспоминания, письма. – Марбург, 1985. – XVIII, 202 с. – (Opuscula makarenkiana Nr 3).
7. Перевернутые страницы (Вехи, события, факты) // Второе рождение. Трудовая коммуна им. Ф. Э. Дзержинского, Харьков / сост.: И. Бачелис, С. Шаховский, Л. Гольдфарб. – Х., 1932. – С. 15–31.
8. Пеха Л. Попытка характерологического анализа личности А. С. Макаренко / Л. Пеха // Olomoucké setkání – A. S. Makarenko 1988. Sbornik z conference 23 – 25 března 1988 «A. S. Makarenko – klasik socialistické pedagogiky». Vydala Universita Palackého v Olomouci v roce 1989. – S. 100–109.
9. Heimpel E. Das Jugendkollektiv A. S. Makarenkos. – 2 Aufl. – Würzburg: Werkbund-Verlag, 1967. – 80 s. (Weltbild und Erziehung)

Андрей Ткаченко

ДОМИНИРУЮЩИЕ КОНСТАНТЫ ПРОФЕССИОГЕНЕТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ А. С. МАКАРЕНКО

В статье раскрываются концептуальные основы использования профессиогенетического подхода в процессе исследования жизненного и творческого пути выдающегося педагога и социального реформатора Антона Макаренко. В результате изучения аутентичных текстов определены базовые компоненты, которые максимально полно и системно воплощают генезис, апробацию и своеобразие представлений А. С. Макаренко в области профессионального развития человека, – т. н. доминирующие комплексные константы. Аффективно-аксиологическая константа основывается на осознании самоценности человеческого труда и профессиональной деятельности, соответствующей личностной направленности и позитивном отношении к объекту и средствам данной профессии как оптимальному условию самореализации человека. Этическая константа в профессиональном самосознании А. С. Макаренко связана с такими понятиями, как качество труда и ответственность за результаты своей деятельности. Формы осознания содержания профессиональной деятельности как максимально широкого

общественного явления объединяет социокультурная константа. Неотъемлемой и самой характерной составляющей профессиогенетической концепции А. С. Макаренко является эстетическая константа, стимулирующая поиск и моделирование им форм прекрасного во всех явлениях профессиональной жизни. Наиболее сложным и педагогически ориентированным элементом в системе профессиогенетических представлений педагога выступает технологическая константа, связанная с обоснованием им роли технологической составляющей процесса профессиональной деятельности и определением путей ее формирования. Рефлексия и педагогизация роли автодетерминационных основ профессиональных достижений А. С. Макаренко определили содержание волевой константы. К профессиогенетической константе отнесено все, что связано с макаренковской концепцией профессионального саморазвития.

Ключевые слова: А. С. Макаренко, профессиональное развитие личности, профессиогенетический подход, профессиогенетическая концепция, доминирующие константы.

Andriy Tkachenko

DOMINANT CONSTANTS OF THE PROFESSIONAL AND GENETIC CONCEPTION OF A. S. MAKARENKO

The article reveals conceptual frameworks of usage of professional genetic approach in the process of investigation of life and creative works of famous teacher and social reformer Anton Makarenko. In the result of systems study of authentic texts basic components (the so-called dominant complex constants) which in full measure implement genesis, approbation and unique peculiarity of Makarenko's views in the range of person's professional development are defined. Affective-axiological constant is based on the understanding of value of human work and professional activity in correspondence with personality orientation and positive attitude to the object and means of the progression as an optimal condition for self-realization of human. Ethic constant in professional self-awareness of A. S. Makrenko is connected with such notions as quality of work and responsibility for results of his activity which are the basic categories in the field of labour morality. Sociocultural constant combines forms of awareness of contents of professional activity as a social phenomenon. An integral part of professional and genetic conception of A. S. Makarenko is esthetic constant, stimulating the search and modeling of different forms of beauty in all phenomena of professional life. The most complicated and pedagogically oriented element in the system of professional genetic views of A. S. Makarenko is technological constant, connected with feeling and explanation of the role of technological part of the process of professional activity and ways of its forming. Reflection of self-determination basis of professional achievements of A. S. Makarenko defines the content of volitional constant. Professional genetic constant includes everything dealing with Makarenko's concept of professional self-development.

Keywords: A. S. Makarenko, professional development of personality, professional genetic approach, professional genetic conception, dominant constants.

Одержано 28.08.2014 р.